
Павло ТКАЧУК,

д. і. н., проф., генерал-лейтенант
(Національна академія сухопутних
військ ім. гетьмана П. Сагайдачного,
Україна).

АРТИЛЕРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

Порівняно велика кількість достатньо ґрунтовних досліджень з історії становлення, організації і бойового застосування артилерії Української Галицької Армії¹ дозволяє підвести певні підсумки.

Подібно до всієї УГА її артилерія створювалася в ході бойових дій на території, де не було матеріальної бази і організованого виробництва артилерійського озброєння, боєприпасів і спорядження. Дещо краще становище було з особовим складом. Багато українців служило в артилерійських частинах колишньої австрійської армії і мали добрий досвід, отриманий на фронтах Першої світової війни. За дослідженням Лева Шанковського українськими, по суті, були 2, 9, 10, 11, 15, 24, 30, 43, 59-а, гарматні бригади². Зокрема у 1914 р. галицькими українцями

¹ Марак В. Коротка історія 9 гарматного полку УГА. *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1932. № 1. С. 17–21; Онищук Д. Останні дії 2-го гарматного полку (1920 р.). *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1933. С. 3–8; Мацькевич С. Артилерія Української Галицької Армії. *Українська Галицька Армія*. Т. 1. Вінніпег, 1958. С. 177–181; Курилюк Я. 1-й гарматний полк УГА. *Там само*. С. 181–183; Мацькевич С. 2-й гарматний полк. *Там само*. С. 184–186; Його ж. 3-й гарматний полк. *Там само*. С. 186–187; Його ж. 4-й гарматний полк. *Там само*. С. 187–188; Мельникович О. 5-й гарматний полк. *Там само*. С. 189–190; Фріш Р. 6-й гарматний полк. *Там само*. С. 191–192; Олексій Р. 7-й гарматний полк. *Там само*. С. 193–195; Бабій В. 9-й гарматний полк. *Там само*. С. 197–198; Галан В. 10-й гарматний полк. *Там само*. С. 199–201; Тишовницький О. 11-й гарматний полк. *Там само*. С. 202–203; Мацькевич С. Артилерійська група “Глибока”. *Там само*. С. 196; Прудіус П. 1-й гарматний полк. *Українська Галицька Армія*. Т. II. Вінніпег, 1960. С. 91–94; Його ж. Артилерія 1-го гарматного Запорізького полку у складі УГА. *Там само*. С. 95–97; Мацьків Т. 3-й гарматний полк. *Українська Галицька Армія: матеріали до історії*. Т. 3. Вінніпег, 1966. С. 91–94; Галан В. Батерія смерти. Джерсі Сіті, 1968. 238 с.; Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни 1918–1919. Вид. 2-ге. Нью-Йорк, 1966. 179 с.; Кульчицький С. Старшинські школи артилерії ГА. *Українська Галицька армія: матеріали до історії*. Т. 4. Вінніпег, 1968. С. 267–270; Крип’якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З., Думін О., Шрамченко С. Історія українського війська. Львів, 1992. С. 524–526; Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів, 1998. 488 с.; Шанковський Л. Українська Галицька Армія. Воєнно-історична студія. Львів, 1999. 396 с.; Krotofil M. *Ukraińska Armia Halicka. Organizacja, uzbrojenie i wartość bojowa sił zbrojnych Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej*. Toruń, 2002. 226 s.; Литвин М., Науменко К. Військова еліта Галичини/ Микола Литвин, Кім Науменко. Львів, 2004. 376 с.; Ткачук П. Сухопутні війська України доби революції 1917–1921 рр. Львів, 2009. С. 178–188.

² Шанковський Л. Українська армія у боротьбі за державність. Мюнхен, 1958. С. 96–98.

були укомплектовані наступні артилерійські частини:

Полки польової артилерії:	Місцевість комплектування	% українців
28-й	Перемишль	60
30-й	Перемишль	60
31-й	Станиславів	69
32-й	Львів	55
33-й	Станиславів	43
Полки польових гаубиць:		
11-й	Львів	52
45-й	Перемишль	60
Дивізіони польових гаубиць:		
43-й	Львів	55
45-й	Перемишль	60
Важкий гарматний дивізіон	Львів	46

Правда, переважна більшість гарматних бригад перебувала на Італійському фронті. Частина особового складу при розвалі армії у 1918 р. потрапили в полон, а повернення полонених затягувалося і значна їх частина не змогла потрапити до складу УГА. Однак відсоток артилеристів в числі полонених був значно меншим і на батьківщину повернулося багато підготовлених гарматників з фронтовим досвідом, а також і офіцерів-фронтовиків. Проблем із комплектуванням артилерійських підрозділів у командування армії було набагато менше, ніж із іншими спеціалістами, наприклад, летунами. Тому “з-поміж усіх родів зброї галицьких військ найкраще представлялася артилерія, – як згадував колишній командир гарматного полку С. Мацькевич. – Свою дуже добру організацію завдячувала ця одна з найважливіших стегів УГА не лише добре вишколеним гарматникам, але у великій мірі визначним старшинам-артилеристам, командантам батареї і полків з їх великим боевим досвідом та організаційним хистом. Зі скромних залишків по австрійській армії ці команданти в дуже скорому часі зформували поодинокі батареї та гарматні полки так добре, що артилерія УГА перевищала польську артилерію і артилерію Дієвої Армії (УНР. – П.Т.)”³.

Слід відзначити, що на першому етапі українсько-польської війни артилерію Галицької Армії помітно посилили гарматні частини, які прибули з Наддніпрянщини на прохання військово-політичного проводу ЗУНР. У грудні 1918 р. із Києва прибули три полки, зокрема важкої артилерії, якої тоді бракувало в Галицькій Армії. Це були 2-й і 6-й гарматні полки, сформовані й надіслані з Києва до рідної Галичини командиром артилерії Осадного корпусу Січових Стрільців полковником

³ Мацькевич С. Артилерія Української Галицької Армії. *Українська Галицька Армія. Матеріали до історії*. Т. 1. Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. С. 178–179.

Романом Дашкевичем, а також 1-й Запорізький важкий гарматний полк⁴.

Українська Галицька армія почала формуватися у ході першолистопадово повстання з українських вояків львівського гарнізону і півторатисячного полку Українських Січових Стрільців, що боронив Львів у листопаді 1918 р., та сформованих на периферії зусиллями енергійних старшин окремих загонів добровольців і бойових груп на західному кордоні. Саме групи “Північ”, “Хирів”, “Рудки”, “Угнів”, “Старий Самбір”, “Крукеничі”, “Щирець”, “Любінь Великий”, “Старе Село”, “Схід”, “Наварія” утворили суцільний фронт на заході від Белза до Турки, а також під Львовом, і не дозволили польським формуванням здійснити загарбницькі плани восени 1918 року⁵.

Зародком артилерії Галицької Армії стала гарматна батарея, яку українські військовики захопили у Тернополі, де дислокувався 33-й австрійський гарматний полк. За завданням Д. Вітовського, досвідчений артилерист поручник Іван Сітницький, командир австрійської батареї, який приїхав у відпустку з фронту, привіз ці гармати до Львова. По дорозі у Золочеві він укомплектував батарею добровольцями – українськими гармашами австрійського полку. До 6 листопада 1918 р. привезено ще дві гармати зі Стрия й одну з Підбірців. Призначений командиром першої гарматної батареї Галицької Армії четар Юрій Полянський зайняв вогневу позицію на терасі Високого Замку, встановив телефонний зв’язок з Начальною Командою у Народному Домі (нині Будинок офіцерів Західного оперативного командування) й отримав умовний позивний “Загреб”. Того ж дня українські гармати прицільною стрільбою ліквідували вогонь польських легких гармат, які займали позиції на площі св. Юра і Гицлевій горі. На озброєння першої української батареї були австрійські 104-мм польові легкі гаубиці, найбільша дальність стрільби яких сягала шести кілометрів⁶.

9 листопада 1918 р. було створено Державний Секретаріат Військових Справ (ДСВС), який на чолі з полковником Дмитром Вітовським розгорнув військове будівництво. Важливою віхою цього процесу стали накази від 13 листопада, за якими, нарешті, проголошено мобілізацію військовозобов’язаних 1883–1900 років народження й утворено дванадцять військових округів: Львів, Перемишль, Тернопіль, Станиславів, Стрий, Чернівці, Коломия, Самбір, Золочів, Чортків та інші. Цим же наказом утворено 12 окружних та 60 повітових військових команд, які відіграли виняткову роль у розбудові Галицької Армії й її артилерії. Саме на них були покладені завдання щодо мобілізації, вишколу новобранців, підготовки старшинських і підстаршинських кадрів для різних родів зброї та ін. Для виконання цих відповідальних завдань до

⁴ Шанковський Л. Українська Галицька Армія. Вінніпег, 1974. С. 283.

⁵ Заклинський М. Вітовський як політичний провідник стрілецтва. *Календар-альманах Червоної Калини на 1937 рік*. Львів: Червона Калина, 1936. С. 64–67; Калина В. 3 листопадових боїв на Підзамче. *Наш Львів*. Нью-Йорк, 1953. С. 151–154; Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Львів, 2004. 414 с.

⁶ Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Львів: Червона Калина, 1931. С. 189–190.

складу окружних команд входили піхотні та гарматні коші, які, зазвичай, діяли на базі колишніх австрійських запасних полків⁷.

У грудні 1918 р. розгорнули широкомасштабну діяльність Окружні військові команди⁸. З утворення гарматних кошів у Коломиї, Станиславові, Стрию, Тернополі, Золочеві і Чорткові під керівництвом артилерійських референтів ДСВС і Начальної Команди Галицької Армії (НКГА) розпочалося організоване формування гарматних батареї, вишкіл особового складу і відправка на фронт.

Особливо високою організованістю відзначалася Коломийська окружна військова команда на чолі з сотником Ф. Приймаком, де діяли два запасні стрілецькі полки імені гетьманів України І. Мазепи та П. Дорошенка і запасний артилерійський полк. Вони підготували для фронту шість піхотних куренів (батальйонів), а запасний артполк під командуванням талановитого організатора сотника Романа Щипайла (згодом – начальник відділу артилерії Військового міністерства ЗУНР) – кілька гарматних батареї, укомплектованих особовим складом і бойовою технікою. У ті ж дні Тернопільська Окружна військова команда на чолі з отаманом Українських Січових Стрільців Никифором Гірняком на базі колишнього 15-го полку піхоти австрійської армії сформувала 1-й Подільський полк ім. Симона Петлюри. Крім підготовки поповнення для Галицької Армії він займався ще й роззброєнням австро-угорських частин, які поверталися восени 1918 р. із Наддніпрянщини, і тим самим суттєво поліпшив озброєння галицької артилерії⁹.

Упродовж існування Галицької Армії у 1918–1920 рр. організація її артилерії зазнала відчутних змін – від стихійно створених поодиноких батареї, розкиданих по всьому 300-кілометровому польському фронту, до майже 60 батареї у складі бригадних і корпусних гарматних полків з чіткою структурою і підпорядкуванням. На першому етапі (листопад–грудень 1918 р.) основною тактико-оперативною ланкою молоді армії стали бойові групи, які склалися часом із напівпартизанських загонів та окремих куренів, сформованих на периферії енергійними національно свідомими українськими старшинами австрійської армії. Як справедливо зазначав військовий історик Микола Литвин, “сформувалися і на початку листопада вели бої в районі Рави Руської спочатку напівпартизанські загони, – Угнівський – четаря Івана Пушкаря, Жовківський – поручників Івана Грещака і Володимира Секунди та Яворівський – поручника Івана Клея. На південному крилі фронту поручник Іван Околот у середині листопада сформував у прифронтових Рудках стрілецьку сотню. В районі Лютовиська четар Юрій Дякунчак організував піхотний курінь у складі трьох сотень, який прикрив самбірську дільницю фронту. Поручник Степан Малецький на початку листопада сформував загін для оборони Старого Самбора”¹⁰. В грудні

⁷ Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. Станиславів, 1918. Ч. 1.

⁸ Ортинський В. Л. Силіві структури Західно-Української Народної Республіки. Львів, 2004. С. 86–118, 243–271.

⁹ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів, 1998. С. 121–122.

¹⁰ Там само. С. 131.

НКГА встановила зв'язок із десятками груп і загонів, об'єднуючи їх у бойові групи “Північ”, “Південь”, “Схід”, “Рудки” та ін. з єдиним командуванням і підпорядкуванням. Окружні військові команди направляли до бойових груп сформовані й озброєні піхотні та гарматні підрозділи.

Аналогічний організаційний шлях пройшла артилерія. Спочатку стихійно, зусиллями артилерійських старшин створювалися окремі батареї по 2–4 гармати в кожній, які цілком самостійно діяли у складі своїх груп і загонів. На підльвівському фронті групи “Південь-II” від Оброшина до Полянки у листопаді 1918 р. діяли окремі батареї, які сформували й очолили поручники І. Михайлів і М. Кречківський, а також кілька гарматних чет по дві гармати у кожній. Ці гарматні підрозділи були цілком самостійними. І лише в грудні, коли створилася бойова група “Щирець” з єдиним командуванням і до неї стали прибувати із запасних полків Стрия та Станиславова гарматні батареї, утворено артилерійську групу у складі п'яти батарей, на базі якої у січні 1919 р. створено 7-й гарматний полк Львівської бригади. Відзнакою артилерії стали червоний поясок на шапці та червоного кольору зубчатка на ковнірі¹¹.

10 грудня 1918 р. на запрошення воєнно-політичного проводу ЗУНР із Наддніпрянської армії прибули на службу в Галицьку Армію на посади командувача армією – досвідчений генерал Михайло Омелянович-Павленко і начальника штабу – полковник Генерального штабу Євген Мишковський (9.02.1882–9.07.1920). Вже у січні 1919 р. новий начальник штабу домігся затвердження свого плану реорганізації Галицької Армії. Зауважимо, що уродженець Полтавщини мав ґрунтовну військову освіту: закінчив Чугуївське юнкерське піхотне училище та Миколаївську академію Генерального штабу (1912), на фронтах Першої світової війни виявив високі професійні здібності й у 34 роки став полковником. На Наддніпрянщині обіймав високі посади в Генеральному штабі. Згодом написав чимало воєнно-історичних праць. Став генерал-хорунжим армії УНР, прикривав відхід армії, був поранений і помер від гангрени¹². Є. Мішковський був не лише генератором передових ідей у військовій справі, а й виявив себе талановитим організатором. Він був палким прихильником маневреної війни і вважав віджилими старі традиційні структури армії: насамперед, громіздку дивізію, яка, наприклад, у російській армії складалася з бригад, по три полки у кожній. Отже, за його ідеєю, дивізія як проміжна структура між корпусом і бригадою ліквідувалася. Як основна оперативна одиниця армії впроваджувалася піхотна бригада полкового складу, насичена кіннотою й артилерією. У кожній з них був гарматний полк. Полковнику вдалося подолати консервативні погляди, насамперед, колишніх австрійських офіцерів, і за неймовірно короткий термін (січень–лютий 1919 р.) у

¹¹ Якимович Б. Збройні сили України. Нарис історії. Львів, 1996. С. 120.

¹² Колянчук О., Литвин М., К. Науменко. Генералітет українських визвольних змагань. Біографи генералів та адміралів українських військових формацій першої половини ХХ століття. Львів, 1995. С. 194–196.

ході бойових дій українсько-польської війни здійснити велику перебудову армії, яка перетворилася на сучасну збройну силу європейського зразка й своєю організацією випередила не лише Армію УНР, але й армії Австрії, Угорщини та Польщі¹³. Тепер, за висловом військового історика Дмитра Микитюка, Галицька армія трансформувалася “в поважну, на європейський лад сформовану бойову силу, що нараховувала біля 60 тисяч бійців, з добре забезпеченим запліллям”¹⁴. Галицька Армія мала три корпуси по чотири бригади у кожному. Велика увага приділялася артилерії: кожна бригада мала гарматний полк.

У складі штабів корпусу і бригади створено референтури артилерії, які, на відміну від сучасних структур командувача артилерією дивізії чи начальника артилерії полку, не виконували функцію керівництва бойовими діями гарматних частин, а займалися, здебільшого, укомплектуванням і забезпеченням їх усім необхідним для бою.

Отже, у лютому 1919 р. Галицька Армія мала три корпуси, з них 1-й корпус підполковника Осипа Микитки (21.02.1871–1920) у складі бригад: 5-ї Сокальської, 6-ї Равської, 9-ї Угнівської і 10-ї Янівської. До 2-го Галицького корпусу полковника Мирона Тарнавського (29.05.1869–28.06.1938) увійшли: 1-а бригада Українських Січових Стрільців, 2-а Коломийська, 3-я Бережанська і 4-а Золочівська бригади. Третій корпус на південному крилі фронту під командуванням полковника Григорія Коссака (7.03.1882–3.03.1939) склали 1-а Гірська, 7-а Львівська, 8-а Самбірська і 11-а Стрийська бригади¹⁵. Кожна бригада мала гарматні полки, які носили номер своєї бригади і мали, за невеликим винятком, однакову організацію.

Типовий гарматний полк складався з управління, до якого входили: командир полку, ад’ютант (начальник штабу), якому підпорядковувалися відділи: булавний, муніципний, технічний, санітарний, харчовий та старшини – зв’язку, муніципний, технічний, інтендант, харчовий, лікар, ветеринар. Полк складали три (рідше чотири) гарматні батареї та чета скорострільів. Зазвичай гарматний полк мав 600 вояків, 525 коней, 12–16 гармат і близько 200 возів¹⁶. Окрім 12 гарматних полків стрілецьких бригад, які організаційно й оперативно підпорядковувалися командантам бригад, НКГА мала армійську артилерію – два наддніпрянські полки важких гаубиць двобатарейного складу і три батареї далекобійних гармат (по дві у кожній).

Система організації та вишколу артилерії у Галицькій Армії шляхом утворення гарматних кошів при Окружних військових командах, коли у запасних частинах комплектувалися, озброювалися, проходили вишкіл артилеристи у складі штатних батарей і зі своїми командами відбували на фронт, виявилася унікальною і надзвичайно ефективною. Такої системи організації і підготовки артилерії у ті часи не мала

¹³ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів, 1998. С. 146.

¹⁴ Микитюк Д. Організаційна структура Української Галицької Армії. *Українська Галицька Армія*. Т. 1. Вінніпег, 1958. С. 177–178.

¹⁵ Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни. Львів: Червона Калина, 1933. С. 74–75.

¹⁶ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів, 1998. С. 169.

жодна з армій країн Східної Європи. А якщо згадати Наддніпрянщину, то ні Центральна Рада, ні Директорія УНР не спромоглися утворити військового округу, Окружних військових команд – системної організації та вишколу сухопутних військ.

Організацією артилерії Галицької Армії безпосередньо керував відділ Державного Секретаріату Військових Справ. Його начальником міністр Д. Вітовський призначив досвідченого артилериста сотника Теодора Гозу (+ 13.05.1934), якого у січні 1919 р. замінив отаман д-р Северин Лецій (1882–1943), пізніше професор математики і директор Львівської академічної гімназії (1930–1931, 1934–1939), вбитий польською боївкою на Холмщині¹⁷. У відділі самовіддано працювали старшини І. Слезак, Р. Якверт, І. Коліушко, О. Найверт та інші¹⁸. На внесок відділу артилерії у листопаді–грудні 1918 р. ДСВС видав низку наказів і розпоряджень для організації артилерії у військах. Зокрема, в наказах від 13 і 16 листопада – про утворення Окружних військових команд і запасних кошів, а також про зарахування на облік усіх відставних старшин і підстаршин артилерії, враховуючи їх звання в австрійській армії та фахову освіту¹⁹. Характеризуючи діяльність ДСВС і його відділів (референтур), очевидець і дослідник тих подій Мирон Заклинський писав: “З усіх Секретаріатів найкраще працював у Тернополі військовий. Він мав уже зорганізовані потрібні реферати, завдяки пильній, невмирущій праці Вітовського”²⁰.

У ході українсько-польської війни (листопад 1918 – липень 1919) гарматні коші Окружних військових команд підготували й відправили на фронт 49 гарматних батарей. Артилерія Галицької Армії влітку 1919 р. мала 7 тис. вояків, 187 гармат і 6 тис. коней²¹. Отже, вона становила потужне бойове формування сухопутних військ ЗУНР і складала близько 10,5% особового складу армії. Насиченість війська артилерією була на рівні показників головних європейських держав або й перевищувала їх. Зокрема, навесні 1919 р. Галицька Армія налічувала 8 гармат на 1000 бійців піхоти, тоді як у 1914 р. французька та німецька мали лише по шість, а російська і австрійська – по чотири. Щоправда, під кінець Першої світової війни російська та австрійська збільшили цю кількість до 10 гармат, а французька й німецька – до 16. Армія Української Народної Республіки упродовж визвольних змагань 1917–1921 рр. мала сім гармат на 1000 вояків. Щоправда, потенційні можливості ЗУНР були незрівнянно меншими по відношенню до зазначених держав. Отже, утримувати артилерію на передовому рівні вдавалося шляхом наполегливої організаційної діяльності всіх ланок сухопутних

¹⁷ Мацьків Т. Дві пропам’ятні дати з історії Академічної гімназії у Львові (3). *Свобода. Український щоденник*. Р. 46. Джерсі Сіті–Нью Йорк, 1959. Ч. 112. С. 2.

¹⁸ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. С. 128.

¹⁹ Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. Станіславів. 1919. Ч. 2. С. 4.

²⁰ Заклинський М. “А ми тую стрілецькую славу збережемо”. Спомин з визвольної війни. Ч. 9. Львів, 1936. С. 89.

²¹ Шанковський Л. Українська Галицька Армія. С. 284.

військ ЗУНР²².

“Організуванням батареї займалися гарматні коші при Окружних Військових Командах в Коломиї, Станиславові, Стрию, Самборі, Чорткові, Тернополі і Золочеві, – згадував командир гарматного полку сотник Степан Мацькевич. – Найкраще був зорганізований гарматний кіш у Золочеві під командою сотника Лещія. Як тільки появився на станції новий транспорт покинутих гармат, чи привезених із-за Збруча, негайно перевозили їх до гарматного кошу, там розбирали, чистили, мастили й ладнали так, щоб стали справні до бою. Дальше вишколювали призначену на те обслугу, пристаралися коней, упряж і весь виряд і до кількох тижнів виростала готова нова батерія до бою. Таких батерій гарматний кіш в Коломиї – 9, другі коші вислали по кілька батерій польових гармат чи важких гавбиць”²³.

Найповніше відтворено діяльність гарматних кошів ОВК Л. Шанковським у монографії “Українська Галицька Армія. Воєнно-історична студія”. Згідно з його реєстром гарматних батареї підготували й відправили на фронт: Золочів – 20 (командири батареї В. Галан, А. Козак, О. Царевич, І. Балешта, А. Бучак, О. Мельникович, О. Винничук та ін.); Стрий – 9 (Т. Мацьків, І. Михайлів, Р. Олексій, С. Когут, Г. Пушкар та ін.); Коломия – 8 (В. Тотоескул, Я. Курилюк, Т. Поліха, В. Стафіняк та ін.); Станиславів – 7 (І. Балтро, В. Зубрицький, І. Медвідь, А. Вайдакевич та ін.). П’ять батареї підготували коші в Тернополі, Чорткові, Самборі²⁴.

Гарматні батареї Галицької Армії мали досить складну структуру. До управління входили командир батареї (поручник-сотник), перший старшина (заступник), харчовий старшина, старший булавний, сурмач, а також відділення розвідки (6 вояків), зв’язку (8 телефоністів). Батарея мала чотири гармати, поділені на дві чети на чолі із першим старшиною (старшим офіцером батареї – за нинішнім терміном) (50 гармашів), чету скорострілів (дві одиниці) для охорони батареї та обоз (30 возів), до якого входили підстаршини з ремонту техніки, санітар і польова кухня. Всього, згідно з наказами ДСВС і НКГА, гарматна батарея мала штат: старшин – 4, особового складу – 157, коней – 128, гармат – 4, скорострілів – 2, возів – 8²⁵.

На першому етапі організації артилерії батареї Галицької Армії озброювалися здебільшого австрійською бойовою технікою, яка дісталася від частин Австро-Угорщини у Галичині й Буковині. Зокрема, й застарілими зразками легких польових гармат і гаубиць, які за своїми тактико-технічними даними суттєво поступалися тогочасним російським²⁶.

²² Шанковський Л. Українська Галицька Армія. С. 282.

²³ Мацькевич С. Артилерійська група “Глибока”. *Українська Галицька Армія*. Т. 1. Вінніпег, 1958. С. 196.

²⁴ Там само. С. 285–286.

²⁵ Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. Станиславів. 1919. Ч. 6.

²⁶ История Первой мировой войны 1914–1918. Т. 1. Москва, 1975. С. 105.

Тактико-технічні характеристики гармат Галицької Армії

Типи гармат	Рік	Країна	Калібр, мм	Вага гармати, кг	Макс. дальність стрільби, м
Легка гармата	1905	Австрія	76,5	6,68	7000
"_"	1902	Росія	76,2	6,5	8500
Легка гаубиця	1899	Австрія	104	14,7	6100
"_"	1909	Росія	122	23,3	7700
Важка гармата		Австрія	105	15,6	12200
"_"	1910	Росія	107	16,2	12700
Важка гаубиця	1899	Австрія	150	39,0	6600
"_"	1910	Росія	152	40,9	7700

Спочатку в Галицькій Армії була всього одна батарея важких гармат під командуванням четаря І. Костинчука, яка мала дві російські 152-мм гармати з дальністю стрільби 12,4 км. Цей недолік ліквідували за рахунок прибулої артилерії з Наддніпрянщини у складі трьох гарматних полків, які мали 26 гармат і гаубиць, серед них 12 важких²⁷.

Вже на першому етапі українсько-польської війни, коли основну оперативно-тактичну одиницю Галицької Армії складали бойові групи, зусиллями артилерійських командирів у їх складі створюються полки або групи артилерії. Так, наприкінці грудня 1918 р. за наказом командира бойової групи “Старе Село” отамана Осипа Микитки на підльвівському фронті досвідчений артилерист сотник Ярослав Воевідка об’єднав батареї, які прибували з Коломиї (2), Золочева (2), Станиславова (2) у перший гарматний полк. До цього полку приєдналися дві батареї, які прибули з Наддніпрянщини із складу артилерії Осадного корпусу Січових Стрільців полковника Євгена Коновальця. Саме одна з них – 152-мм важких далекобійних гармат – під командуванням сотника Євгена Білинського прицільним вогнем спричинила величезний вибух складів із боеприпасами в районі головного вокзалу Львова (600 тис. набоїв, 5 тис. снарядів). Велика пожежа викликала масову паніку поляків у місті²⁸.

На підльвівському фронті у грудні 1918 р. – січні 1919 р. у складі бойової групи “Наварія” полковника Івана Омеляновича-Павленка було створено групу артилерії “Басівка”. До неї ввійшли прибулі зі Станиславова батареї поручників Т. Мацьківа, Ю. Шепаровича та В. Зубрицького, на озброєнні яких були легкі австрійські 105-мм гармати. У той же час у районі на південь від Оброшина під командуванням прибулого з Відня німця-добровольця Ернеста Кнейфеля створили артилерійську групу “Південь-ІІ”, до якої включили окремі діючі батареї поручників І. Михайліва, М. Кречнівського, Р. Олексія, С. Когута, сформовані у Стрию та Станиславові²⁹. Як згадував колишній командир бататеї че-

²⁷ Шанковський Л. Українська Галицька Армія. С. 283.

²⁸ Курилюк Ярослав. 1-й Гарматний Полк УГА. *Українська Галицька Армія: матеріали до історії*. Т. 1. Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. С. 181–182.

²⁹ Олексій Р. 7-й гарматний полк. *Українська Галицька Армія: матеріали до історії*. Т. 1. С. 193–195.

тар Омелян Михайло Тишовницький (21.02.1899–26.10.1994), на південному крилі Польського фронту, де бойові групи були невеликими, артилерія групувалася по 2–3 батареї: із стрийського гарматного кошу – П. Гнатківського, О. Тишовницького та Г. Пушкаря³⁰.

Однак процес об'єднання артилерії в полки чи групи на північному крилі польського фронту дещо затягнувся. У складі бойової групи “Угнів”, яка, по суті, до лютого 1919 р. нагадувала напівпартизанський загін, діяла окрема 6-гарматна батарея поручника Івана Околота. В районі Сокаля об'єдналися дві батареї Г. Давида і О. Мельниковича. На початку січня до них приєдналася батарея важких гаубиць поручника В. Клодницького, що прибула з Чорткова. Проте часто ці батареї діяли відокремлено, в інтересах стрілецьких загонів або куренів на великій ділянці фронту від Сокаля до Немирова³¹. Завдяки командуванню Галицької Армії й артилерійських командирів процес об'єднання окремих гарматних підрозділів і створення полків та артгруп поступово набирав силу. На першому етапі розбудови артилерії було закладено підґрунтя для успішної реорганізації Галицької Армії у січні 1919 р., коли вся артилерія була зведена у бригадні полки, набула єдиної структури й вийшла на новий, вищий рівень організації.

У ході розбудови Галицької Армії та розгортання її артилерії Державний Секретаріат Військових Справ і Начальна Команда вирішували складну проблему командних кадрів, брак яких виявився вже у січні 1919 р. Комплектування гарматних частин і підрозділів старшинами здійснювалося трьома основними шляхами. Насамперед, Окружні військові команди взяли на облік усіх старшин-українців колишньої австрійської армії, які призначалися на командні посади. Вони склали близько 360 старшин із 400 за штатом. Багато з них мали університетську освіту або ж отримали фахову освіту в австрійських офіцерських школах артилерії. Із 14 командирів гарматних полків було 11 українців. Серед них, зокрема, випускники Львівського університету й австрійських офіцерських шкіл Володимир Галан, Ярослав Курилюк, Ярослав Воевідка, Юліан Шепаревич, Василь Бабій, Петро Продиус та ін. Усі українські старшини артилерії мали фронтовий досвід, дехто з них командував батареями (В. Бабій, Я. Курилюк)³².

Недостачу старшин вищих рангів, особливо штабних, ліквідували шляхом прийому на службу в Галицьку Армію офіцерів австрійської армії – галицьких німців, які добровільно зголошувалися до українського війська. Вже наприкінці листопада 1918 р. із Відня прибуло близько 90 осіб на чолі з підполковником Антоном Кравсом, майбутнім генералом, командиром 3-го Галицького корпусу. Серед них виявилися досвідчені артилеристи-фронтовики, які отримали високі посади в

³⁰ Тишовницький О. 11-й гарматний полк. *Українська Галицька Армія: матеріали до історії*. Т. 1. С. 202.

³¹ Околот І. Зі споминів комбатанта батареї про дії на відтинку Угнова. *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1934. № 7/8. С. 17–18.

³² Шанковський Л. *Українська Галицька Армія*. С. 285–286.

Галицькій Армії, й артилерії зокрема. В рефертурах артилерії ДСВС і НКГА служили Р. Якверт, Г. Мот, Ф. Ерле. 24-літній випускник Артилерійської військової академії, командир батареї капітан Роман Фріш очолив 6-й гарматний полк, Ернест Кнейфель – артгрупу “Південь-II”, а згодом 7-й гарматний полк Галицької Армії. Всі вони виявили себе вправними фахівцями, сумлінно виконували свої службові обов’язки й чесно служили українській справі. Серед них були два десятки старшин з Наддніпрянщини, що прибули з гарматними частинами від армій УНР і Української Держави. Відзначимо талановитих командирів полків Галицької Армії отаманів Кирила Карася та Петра Лясковського, які кілька місяців воювали під Львовом.

Командування армії прагнуло поповнювати артилерію власними старшинами, підготованими у військових навчальних закладах, які засновано у січні 1919 р., коли полковник Д. Вітовський віддав наказ про створення трьох піхотних і одної артилерійської старшинських шкіл у Станиславові, тодішній столиці ЗУНР. Ця школа розмістилася у доброті облаштованих казармах колишнього австрійського 33-го полку артилерії, мала приміщення для курсантів, навчальний корпус, артилерійський парк, стайні для коней та ін. Начальником школи міністр призначив отамана Северина Лещія, доброго організатора, вправного артилериста, фронтовика. Начальником штабу став сотник Іван Сітницький, який згодом очолив школу, коли Лещія перевели в рефертуру Державного Секретаріату Військових Справ. Викладачами й інструкторами працювали досвідчені артилеристи поручники Т. Мацьків, О. Белей, підстаршини В. Вагель, І. Столярчук. До школи прийнято 44 курсанти, які мали освіту в обсязі не менше 6 класів гімназії, здебільшого підстаршин колишнього Легіону Українських Січових Стрільців віком 18–24 роки. Їх розбили на дві чети (по 22 курсанти), кожна з яких мала командира-вишкільника³³.

Регулярні заняття в школі розпочалися 10 січня 1919 р. Програма навчання була досить насиченою і включала: теорію артилерії, облаштування гармат, стрільбу, тактику, військову топографію, фортифікацію, статuti, санітарну підготовку, адміністрування і військову стилістику. Чимало часу відводилося на верхову їзду, нагляду за кіньми. Головним завданням адміністрації школи було дати курсантам упродовж чотирьох місяців навчання теоретичні знання і практичні навички з управління вогнем гарматної батареї, ефективного використання артилерії у різних видах бою й у взаємодії з піхотою.

Згідно з розпорядком дня і розкладом занять навчання щоденно тривало вісім годин: чотири години муштри і польових вправ до обіду та чотири години теоретичних лекцій після обіду. Водночас організовано лекторій з історії України, українського війська, культурно-освітні заходи, які мали на меті національно-патріотичне виховання. В основу підготовки покладено програми, статuti, навчальні посібники

³³ Кульчицький Т. Старшинські школи артилерії ГА. *Українська Галицька армія: матеріали до історії*. Т. 4. Вінніпег, 1968. С. 252–253.

австрійської армії, які перекладено українською мовою. Щотижня артилеристи виїжджали у поле, де проводили практичні навчання. Для цього використовувався артилерійський полігон колишнього 33-го австрійського артполку. Згадуючи Станиславівську старшинську школу артилерії, колишній курсант Т. Кульчицький писав: “Школу очолював і вів командант школи, теоретичний і практичний вишкіл вели викладачі, практичний польовий вишкіл (муштра) був у руках досвідчених колишніх активних підстаршин австрійської армії, які своїм знанням та ідейністю в нашій старшинській школі записались золотими буквами як вимагаючі, суворі, але справедливі вишкільники. Всі учні школи цінили їх, поважали, слухали й любили”³⁴. Зауважимо, що серед тодішніх курсантів були Володимир Кубійович, згодом член НТШ, видатний географ, енциклопедист і громадсько-політичний діяч часів Другої світової війни; Мирон Зарицький, член НТШ, згодом професор математики Львівського університету.

І все ж Першій старшинській гарматній школі Галицької Армії не вдалося здійснити випуск своїх вихованців. 15 травня 1919 р. польські війська розгорнули загальний наступ по всьому Галицькому фронту. Посилені 60-тисячною армією генерала Галлера, яка прибула із Франції, вони стрімко просувалися на схід і скоро наблизилися до третьої столиці ЗУНР – Станиславова. Старшинська школа була терміново реорганізована у бойову гарматну батарею й 25 травня залишила місце. На початку червня вона влилася до 3-го гарматного полку сотника Ю. Шепаровича і 5 червня вступила у бій. У ході наступальної Чортківської операції Галицької Армії (8–28 червня 1919 р.) вона дійшла до Тернополя, де курсанти отримали підстаршинські нашивки, а деякі – й звання хорунжих, і були розподілені по гарматних полках армії³⁵.

У липні 1919 р. у Галицькій Армії засновано Армійський вишкіл артилерії. Після переходу через Збруч під Кам’янцем-Подільським начальник Станиславівської артшколи С. Лецій відновив навчальний заклад. Невдовзі школу очолив сотник І. Сітницький, який відновив навчальний процес. У ній упродовж трьох місяців навчалось 25 підстаршин. У жовтні 1919 р. державна комісія під головуванням отамана С. Леція здійснила перший випуск галицьких старшин артилерії. Після складання іспитів курсанти отримали свідоцтва і звання хорунжих (перше старшинське звання) й були призначені на командні посади. Загалом у всіх старшинських школах Галицької Армії навчалися і отримали старшинські звання 440 курсантів, не отримали в силу різних причин звання 180 осіб. Артилерійські школи підготували армії 67 старшин³⁶.

Отже, аналізуючи способи формування артилерії Галицької Армії, її організаційну структуру і тактику бойових дій, відзначимо, що цими ознаками та боездатністю вона не поступалася тогочасним формуванням армій європейських держав. Притаманний для Наддніпрянської

³⁴ Там само. С. 254.

³⁵ Українська Галицька Армія. Т. 4. Вінніпег, 1968. С. 289.

³⁶ Кульчицький С. Старшинські школи артилерії ГА. *Українська Галицька армія: матеріали до історії*. Т. 4. Вінніпег, 1968. С. 267–270.

армії період стихійного творення гарматних батареї і груп артилерії в сухопутних військах ЗУНР тривав недовго. Вміло і максимально були використані артилеристи й озброєння колишньої австрійської армії, на високі посади командирів полків сміливо висувалися добровольці з австрійської армії та Наддніпрянщини. В основу кадрової політики поклали професійні якості, а не політичні орієнтації, як це було в УНР і Червоній Армії. Все це дозволило галицьким артилерійським бригадам упродовж дев'яти місяців протистояти набагато сильнішому польському війську. При цьому постійну нестачу боєприпасів, враховуючи складності його поповнення, галицькі артилеристи компенсували високою ефективністю стрільби. Досвід формування, організації та використання артилерії УГА заслугоує подальшого глибокого вивчення.

Павло ТКАЧУК. АРТИЛЕРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ.

У статті підведено підсумки дослідження створення, формування, організаційної структури, підготовки кадрів і використання артилерії Української Галицької Армії. Відзначений вклад окремих старшин у створення і розвиток артилерії, а також її рівень у порівнянні з іншими тогочасними арміями.

Ключові слова: артилерія, Галицька армія, гарматний полк, гарматна батарея, старшинська школа.

Pavlo Tkaczuk. ARTILLERY OF UKRAINIAN GALYCHYAN ARMY.

In the article summed up research of creation, forming, organizational structure, training of personnels and use of artillery of Ukrainian Galychyan Army. Marked contribution of separate officers to creation and development of artillery, and also her level in comparing to other of that time armies.

Keywords: artillery, Galychyan Army, gun regiment, gun battery, officer school.